

СУТНІСТЬ ГОТОВНОСТІ ДО УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ КУРСАНТІВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ МВС УКРАЇНИ

У статті проаналізовано сутність поняття готовності до управлінської діяльності курсантів у системі МВС України. На основі аналізу наукових джерел доведено, що готовність майбутніх курсантів до управлінської діяльності є складним інтегрованим особистісним утворенням, яке складається з індивідуально-психологічних особливостей та характеризується активно-позитивним ставленням курсантів до управлінської діяльності, стійкою професійною спрямованістю щодо її здійснення, наявністю оптимального обсягу фахових спеціальних здатностей, певного досвіду керівника, що дозволяє успішно здійснювати управлінську діяльність у вищих навчальних закладах МВС України.

Ключові слова: *готовність, управлінська діяльність, курсант, вищий навчальний заклад, система Міністерства внутрішніх справ України.*

У процесі виконання службово-бойових, управлінських завдань підрозділи Міністерства внутрішніх справ України функціонують у якісно нових обставинах, принципово нетипово оперативній ситуації, пов'язаних з широкомасштабним збройним конфліктом на сході України, який має всі ознаки локальної війни. Характер і масштаби цього конфлікту зумовлюють необхідність формування готовності курсантів – майбутніх офіцерів – до якісного виконання управлінських функцій, зумовлених специфікою професійного середовища. Реформування Збройних сил України, правоохоронних органів, характер службово-бойових завдань підрозділів, особливості і завдання офіцерів детерміновані реформаційними змінами у державі, які визначають якісно нові вимоги до підготовки фахівців правоохоронної та військової сфери, фахових компетентностей майбутніх фахівців, змісту, методів і форм професійної підготовки, їхньої готовності до управлінської діяльності.

Готовність як об'єкт спеціально організованих досліджень отримала широке висвітлення вченими різних галузей наук (філософії, психології, педагогіки (К. Абульханова-Славська, С. Батишев, М. Дяченко, В. Моляко, Л. Нерсисян, В. Раутен, Д. Узнадзе, Л. Фрідман, В. Шадриков, В. Ядов, В. Ягупов та ін. Розглядаючи готовність майбутніх курсантів до управлінської діяльності, науковці визначають її як специфічну діяльність, яка повною мірою залежить від ефективності управління ними цією діяльністю. На нашу думку, виникає необхідність окреслення сутності поняття готовності до управлінської діяльності курсантів у системі МВС України, що є **метою статті**.

У психологічних довідниках сутність поняття готовності розглядається як "стан мобілізації психологічних і психофізіологічних систем людини, що забезпечує ефективне виконання певних дій" [11, с. 89]; як активно-діючий стан особистості, установка на певну поведінку, змобілізованість сил на виконання завдання [3]. У сучасному словнику з педагогіки зафіксовано два визначення поняття "готовність": 1) як високий рівень розвитку мотиваційних, пізнавальних, емоційних та вольових процесів особистості чи колективу, який забезпечує успіх майбутньої діяльності; 2) як адекватна установка на майбутню діяльність [14; с. 64].

Досліджуючи проблему готовності, психологи розглядають її з позиції психології особистості та психології діяльності, орієнтуючись на виявленні характеру зв'язків і залежностей між станом готовності особистості, що виникає перед виконанням будь-якої діяльності з урахуванням змін особистісних і професійних якостей особистості та ефективністю діяльності. У цьому контексті психологи готовність визначають як психічний стан особистості, сукупність переконань, поглядів, відносин, мотивів, відчуттів, вольових і інтелектуальних якостей, знань, умінь, навичок, установка на активні, доцільні, цілеспрямовані дії (М. Дяченко, Л. Кандибович); як складне особистісне утворення, що становить собою взаємозв'язок психічних властивостей і моральних якостей, які у своїй сукупності дозволяють певному суб'єкту ефективно виконувати конкретну діяльність (Л. Кондрашова, В. Семиченко, В. Моляко); основа не тільки здійснення діяльності, але й вдосконалення та розвитку особистості в подальшому (А. Деркач).

Характеризуючи психологічний аспект готовності, науковці виокремлюють ситуативну (локальну, тимчасову) готовність, яка детермінована певними психічними станами, що відображає особливості та вимоги майбутньої ситуації та вирішуваних завдань, та тривалу (стійку, фіксовану), яка містить загальні та необхідні для діяльності характеристики: мотивацію, позитивне ставлення, адекватні вимоги до цієї діяльності, риси характеру, здібності; сформовану систему необхідних для даної діяльності знань, умінь, навичок; професійно-ціннісні орієнтири, мислення, емоційних та вольових процесів [6].

У педагогічній інтерпретації готовність розглядається у діалогічному взаємозв'язку між педагогічною діяльністю вчителя та професійною готовністю особистості до майбутньої діяльності. Зокрема К. Дурай-Новакова професійну готовність визначає як складне структурне утворення,

орієнтоване на повне та успішне виконання різних функцій учителя, центральним ядром якого є позитивні установки, мотиви та освоєні цінності професії, які включають властивості, якості, знання і навички (досвід) особистості [5, с. 25]. Готовність до професійної діяльності Н. Іпполітова визначає як результат інтеграційної освіти, активно-дієвий суб'єктивний стан особи, що характеризує мобілізацію сил для виконання поставленого професійного завдання [7, с. 117]).

А. Резанович готовність розглядає "як внутрішня якість особистості, в якій виражено її прихильність до здійснення діяльності, а також ступінь засвоєння нею елементів, відповідного соціального досвіду та здатність використовувати цей досвід у професійній діяльності. Отже, готовність прийнято представляти єдністю елементів, таких як: мотиваційна готовність, теоретична готовність, практична готовність" [12, с. 44].

В. Сластьонін розрізняє готовності: психологічну (сформованість певного ступеня мотивації, спрямованості на професійну діяльність), психофізіологічну (наявність відповідних передумов для професійної діяльності й оволодіння певною спеціальністю професійно значущих рис особистості), фізичну готовність (відповідність стану здоров'я та фізичного розвитку вимогам професійної діяльності і професійної працездатності). Обґрунтовуючи готовність як системне утворення, дослідник наголошує на взаємозв'язку "науково-теоретичної" готовності, яка передбачає достатнього обсягу суспільно-політичних, педагогічних і спеціальних знань, потрібних для компетентної педагогічної діяльності та "практичної готовності" – наявність сформованих на необхідному рівні професійних умінь і навичок [13, с. 194].

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє констатувати, що готовність розглядається у межах таких підходів:

- особистісного – удосконалення психічних процесів, станів, якостей особистості, потрібних для ефективної професійної діяльності, а також знанням, уявленням про особливості діяльності, володінню способами і прийомами її здійснення;
- функціонального – певний стан психічних функцій, який забезпечує високий рівень досягнень у професійній сфері діяльності;
- особистісно-діяльнісного, який визначає готовність як цілісний прояв усіх сторін особистості, який дає можливість ефективно виконувати свої функції.

Спільною думкою науковців є те, що готовність – це фундаментальна умова успішного виконання будь-якої професійної діяльності, яка зумовлюється не лише внутрішніми особистісними механізмами розвитку (мотивами, потребами, інтересами, цінностями), а й зовнішніми, до ряду яких слід віднести соціальне оточення, визначені обставини, в яких здійснюватиметься будь-яка діяльність. Відповідно до усвідомлення особливої значущості готовності як чинника ефективної діяльності, склалася практика формування готовності фахівця до професійної діяльності.

Крім того різноманітність означених підходів до трактування поняття готовності, що зумовлені передусім предметом дослідження науковця, різним контекстом розгляду проблеми й авторською концепцією дослідження розширюють і поглиблюють уявлення про досліджуваний феномен. Для нашого дослідження важливими є роботи О. Алексєєва, В. Барко, І. Машук, О. Пасько та ін., в яких обґрунтовуються положення, що підсумовують численні дискусії з проблеми змісту готовності до різних видів професійної діяльності офіцерів внутрішніх військ у сучасних умовах. Зокрема О. Алексєєв, розглядаючи готовність військовослужбовців до охорони закордонних дипломатичних установ до професійної діяльності визначає її, як інтегративне професійно-особистісне утворення, що охоплює фахові знання, вміння та навички, систему професійно-важливих індивідуально-психологічних особливостей, а також мотиви, потреби, інтереси та ціннісні орієнтації, які забезпечують результативне виконання завдань з охорони і захисту закордонних дипломатичних установ [1, с. 8].

У науковому доробку О. Пасько готовність до правоохоронної діяльності розглядається як "складний та багатоаспектний процес, який виявляється як потенційна якість особистості, що забезпечується сукупністю необхідних елементів: знання, вміння, навички, мотивація, індивідуально-типологічні особливості та властивості (компетентність) і спроможність їх застосовувати та використовувати у процесі професійної діяльності". Автор наголошує, що основоположним у готовності до здійснення означеної діяльності є внутрішня установка особистості та її мотиваційна спрямованість на справу [10, с. 57].

Досліджуючи психологічну готовність фахівців до навчально-службової діяльності в системі МВС України, І. Мащук визначає її як особливий психічний стан, зумовлений комплексом об'єктивних та суб'єктивних чинників, який характеризується оптимальною мобілізацією всіх ресурсів організму й утворюється внаслідок розвитку сукупності особистісних якостей. Під "сукупністю особистісних якостей" науковець розуміє професійно-значущі якості особистості, інтелектуальні та і вольові здібності; наявність індивідуально-оптимального рівня емоційного збудження; наявність професійної спрямованості, установок, мотивів, потреб; усвідомлення цілей; наявність професійних знань, навичок та умінь та завдяки цілеспрямованій підготовці особистості" [9, с. 3].

Обґрунтовуючи психологічну готовність майбутніх фахівців до діяльності в екстремальних умовах, І. Коваль розглядає її як активно-діючий, усвідомлений стан, що формується на основі професійного досвіду, ціннісних настанов, психологічної культури, особистісних якостей, знань, умінь, навичок, мотиваційно-цільової структури, прагнення до саморозвитку і сприяє результативному

виконанню професійної діяльності, миттєвому ухваленню рішень у кризових ситуаціях швидкодії та професійно-доцільній поведінці, а також особистісній і професійній самореалізації [8, с. 184].

З урахуванням специфіки предмету і завдань нашого дослідження є доцільним аналіз праць з проблеми готовності курсантів до управлінської діяльності у вищих навчальних закладах у системі МВС. Зауважимо, що, незважаючи на те, що проблема готовності постійно перебуває в центрі наукових інтересів, на сучасному етапі розвитку професійної педагогіки і практики не існує загальноприйнятого розуміння готовності майбутніх курсантів до управлінської діяльності. В. Уліч готовність до управлінської діяльності розглядає як складне, стійке особистісне утворення, що виражає прагнення фахівця, на основі наявних професійних знань, умінь, професійної спрямованості й особистісних якостей успішно вирішувати завдання з управління особовим складом і підрозділом у цілому [15].

Готовність до управлінської діяльності М. Дороніна, А. Григоренко пов'язують з професіоналізмом керівника, яка, з одного боку, є інтегральною якістю, властивістю особистості, що формується у діяльності й спілкуванні, з іншого – процесом і результатом діяльності та спілкування та характеризується: "наявністю загальних і спеціальних здібностей, інтересу до управлінської діяльності; готовністю до прийняття ризикових рішень, розв'язання складних завдань, подолання напружених ситуацій заради накресленої мети; до активних дій в екстремальних умовах (дефіцит часу, порушення технологічного процесу тощо), тобто бажання й можливість діяти за високих стресових навантажень; готовністю діяти в середовищі, що швидко змінюється; наявністю спеціальних знань і вмінь; ціннісним ставленням до професіоналізму; наявністю уявного образу "Я" – уявлення про управлінську кар'єру; самооцінкою, самоаналізом самоконтролем [4, с. 306-318]. Під психологічною готовністю особистості керівника М. Дороніна, А. Григоренко розуміють "соціально детермінований і психічно зумовлений потребами людини мотивований процес, який знаходить своє виявлення в позитивному емоційно-вольовому ставленні до управлінської діяльності; сконцентрований показник професіоналізму; можливість людини, які характеризують її здатність досягти вершин майстерності; реальні вчинки особистості, що сприяють оптимальному й успішному функціонуванню та розвитку організації" [4, с. 306-318]. Розглядаючи психологічну готовність керівника органів внутрішніх справ до управлінської діяльності як довготривалий психічний стан, В. Барко характеризує її комплекс "суб'єктивних і об'єктивних компонентів і включає в себе мотиви, інтереси, здібності, темпераментні і характерологічні особливості, знання і уміння, які в комплексі забезпечують людині здатність до успішної діяльності" [2]. Більшість науковців доходять висновку, що готовність курсанта до управлінської діяльності зумовлює врахування особистісної, професійної, психологічної та інших видів готовності та передбачає врахування його переконань, поглядів, мотивів, почуттів, настанов щодо специфіки професійної діяльності та здійснення управлінської діяльності, особистісних, професійних, вольових та інтелектуальних якостей, вияву управлінських якостей, культури, набуття управлінського досвіду.

Грунтуючись на результатах наукових досліджень з даної проблеми, розмаїтті авторських дефініцій готовності, з передбачення основних видів майбутньої професійної діяльності офіцерів, в яких реалізуються отримані знання, навички, здатностей та досвід управлінської діяльності, бачиться можливим сформулювати визначення досліджуваного феномену.

Таким чином, на основі аналізу наукових джерел можемо зробити висновок, що більшість науковців підкреслює багатоаспектність структури готовності до професійної діяльності, визначаючи її як цілісну стійку систему взаємопов'язаних, взаємозалежних, взаємозумовлених компонентів, які забезпечують оптимальне виконання функцій управлінської діяльності (цілепокладання, планування, організації, координування, стимулювання і контролю) відповідно до специфіки певного професійного середовища. Відповідно готовність майбутніх курсантів до управлінської діяльності є складним інтегроване особистісне утворенням, яке складається з індивідуально-психологічних особливостей та характеризується активно-позитивним ставленням курсантів до управлінської діяльності, стійкою професійною спрямованістю щодо її здійснення, наявністю оптимального обсягу фахових спеціальних здатностей, певного досвіду керівника, що дозволяє успішно здійснювати управлінську діяльність у вищих навчальних закладах МВС України.

Для визначення реального стану готовності майбутніх курсантів до управлінської діяльності вимагає обґрунтувати її критерії, показники і рівні, що є перспективним напрямом подальших досліджень.

Використані джерела

1. Алексеев О.Л. Актуальні проблеми підготовки військовослужбовців Державної прикордонної служби України для охорони закордонних дипломатичних установ / О.Л. Алексеев // Збірник наукових праць. – Хмельницький, 2011. – № 60. – С.5–8.
2. Барко В.І. Теоретико-психологічні засади управління персоналом органів внутрішніх справ: автореф. дис. ... д-ра психол. наук: спец. 19.00.06 "Юридична психологія" / В.І. Барко. – К., 2004. – 44 с.
3. Бродовська В.І. Тлумачний словник психологічних термінів в українській мові: словник / В.І. Бродовська, І.П. Патрик, В.Я. Яблонько. – 2-е вид. – К.: Професіонал, 2005. – 224 с.
4. Дороніна М. Психологія управління: навч. посіб. / М. Дороніна, А. Григоренко. – Х.: ХДЕУ, 2008. – 548 с.

5. Дурай-Новакова К.М. Формирование профессиональной готовности студентов к педагогической деятельности: автореф. дисс. на соис. наук. степени д-ра пед. наук: спец. 13.00.01 "Общая педагогика и история педагогики" / К.М. Дурай-Новакова. – М.: 1983. – 32 с.
6. Дьяченко М.И. Психологические проблемы готовности к деятельности / М.И. Дьяченко, Л.А. Кандибович. – Минск : ВГУ им. В. И. Ленина, 1976. – 175 с.
7. Ипполитова Н.В. Система профессиональной подготовки студентов педагогического вуза: личностный аспект [монография] / Н.В. Ипполитова, М.А. Колесников, Е.А. Соколова. – Шадринск: Исеть, 2006. – 236 с.
8. Коваль Ігор. Теоретичні аспекти психологічної готовності майбутніх рятувальників до діяльності в екстремальних умовах / Ігор Коваль // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2014. – №5. – С. 184-191.
9. Машук І.О. Формування психологічної готовності учнів спеціалізованих загальноосвітніх закладів міліції до навчально-службової діяльності в системі МВС України: дис. ... канд. психол. наук: спец. 19. 00. 06 / І.О. Машук. – К., 2009. – 18 с.
10. Пасько О.М. Характеристика терміну "готовність" та її вплив на діяльність працівників міліції / О.М. Пасько // Наукові дослідження. Теорія і практика. – 2004. – С.55-58.
11. Психологічна енциклопедія / [автор-упор. О.М. Степанов]. – К.: Академвидав, 2006. – 424 с.
12. Резанович А.Е. Развитие готовности студентов вузов к организаторской деятельности : автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. пед. наук: спец. 13.00.08 "Теория и методика проф. образ." / А.Е. Резанович. – Магнитогорск, 2002. – 22 с.
13. Слостенин В.А. Пути совершенствования психолого-педагогической подготовки учителя в свете основных направлений реформы общеобразовательной и профессиональной школы. / В.А. Слостенин. – Полтава. 1995. – 315с.
14. Современный словарь по педагогике / [сост. Е.С. Рапацевич]. – Минск : "Современное слово", 2001. – 928 с.
15. Уліч В.Л. Педагогічні умови формування готовності майбутніх офіцерів до управлінської діяльності: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / В.Л. Уліч – К., 2007. – 236 с.

Trozkiy R.

THE ESSENCE OF PREPARATION FOR FUTURE MANAGEMENT ACTIVITIES OF STUDENTS IN HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS OF UKRAINE

The article investigates the essence of the concept of administrative preparedness of students in the system of the Interior Ministry of Ukraine. The research is based on the analysis of scientific sources proved that most scientists highlights the multidimensional structure of readiness for professional activities, defining it as a complete rack system of interconnected, interrelated, interdependent components that ensure optimum performance of the functions of management activities (goal-setting, planning, organization, coordination, promotion and control) according to the specifics of a particular professional environment. Determined that willingness in the works of scientists examined from the perspective of these approaches: personal (improvement of mental processes, states, personal qualities necessary for effective professional activity and knowledge, perceptions about the features of possession ways and methods of its implementation, functional (a state mental functions, which provides a high level of achievement in a professional field); personal-activity (expression of readiness as an integral all round personality, which makes it possible to effectively perform its functions).

Describing the psychological aspect of preparedness, scientists distinguish situational (local, temporary) condition, which is determined by certain mental states, reflecting the characteristics and requirements of the future situation and tasks, and continuous (stable, flat), which includes common and necessary activity characteristics: motivation positive attitude, appropriate requirements for this activity, traits, abilities; existing system required for this activity knowledge and skills; professional values, thinking, emotional and volitional processes.

The readiness for future students to management activities is a complex integrated personal formation, which consists of individual psychological features and is characterized by active and positive attitude of students to the management of resistant professional orientation for its implementation, the presence of the optimal level of professional special abilities, some experience leader, can successfully carry out management activities in higher educational establishments of Ukraine.

Key words: *readiness, management activities, student, institution of higher education, the system of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine.*

Стаття надійшла до редакції 23.09.2016 р.